

Hrvatsko pjesništvo u razdoblju književnog romantizma i realizma

Posavec, Tara

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:463220>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Tara Posavec

Hrvatsko pjesništvo u razdoblju književnog
romantizma i realizma
(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2024

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Tara Posavec
Matični broj: 0009090456

Hrvatsko pjesništvo u razdoblju književnog
romantizma i realizma
ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Engleski jezik i književnost

Mentor: izv. prof. dr.sc., Sanja Tadić-Šokac

Rijeka, 2024.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova

_____ izradio/la samostalno pod mentorstvom _____.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezo/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Potpis

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Romantizam.....	3
2.1. Romantizam u hrvatskoj književnosti.....	4
3. Pjesništvo hrvatskog romantizma.....	5
4. Realizam.....	6
5. Realizam u hrvatskoj književnosti.....	7
6. Pjesništvo hrvatskog realizma.....	9
7. Dvojica velikana pjesništva hrvatskog romantizma.....	10
7.1. Stanko Vraz.....	10
7.1.1. Životopis.....	10
7.1.2. Pjesništvo.....	12
7.2. Petar Preradović.....	15
7.2.1. Životopis.....	15
7.2.2. Pjesništvo.....	16
7.2.2.1. Refleksivna poezija.....	18
7.2.2.2. Ljubavna poezija.....	19
7.2.2.3. Domoljubna poezija.....	21
8. August Harambašić.....	23
8.1. Životopis.....	23
8.2. Pjesništvo.....	24
9. Silvije Strahimir Kranjčević.....	30
9.1. Životopis.....	30
9.2. Pjesništvo.....	32
10. Zaključak.....	37
11. Literatura.....	39
12. Sažetak.....	41
13. Naslov i ključne riječi na engleskom jeziku.....	41

1. Uvod

Tema mog završnog rada je *Hrvatsko pjesništvo u razdoblju književnog romantizma i realizma*. Kako bih mogla bolje govoriti o ovoj temi, najprije ću nešto reći o razdobljima kojima je to pjesništvo pripadalo. Prvo će biti riječi općenito o razdoblju romantizma, a zatim ću prijeći na razdoblje romantizma u hrvatskoj književnosti koji se razlikuje od većine europskih romantizama. Nakon toga bit će riječi o pjesništvu za vrijeme hrvatskog romantizma. Zatim slijedi nekoliko natuknica o razdoblju realizma i o realizmu u hrvatskoj književnosti. Kako je tema vrlo široka, kao temelj ovog rada izabrala sam četvoricu hrvatskih pjesnika koji su imali veliki značaj za književnost tih razdoblja. Prvi pjesnik kojeg sam odabrala je Stanko Vraz. Iako rodom Slovenac, Vraz je bio jedan od rijetkih pjesnika tadašnjeg doba koji se odlučio odreći materinskog jezika i pisati na hrvatskom radi nekih viših ciljeva. Kako se nije mogao izboriti u slovenskoj konkurenciji, Vraz se odlučio pridružiti ilirskom pokretu i za stalno se nastaniti u Hrvatskoj. Najprije ću reći nešto o njegovom životu i njegovom doprinosu kako hrvatskoj književnosti, tako i hrvatskoj književnoj kritici. Veći fokus bit će stavljen na njegovo književno stvaralaštvo, točnije na njegove zbirke pjesama. Drugi pjesnik kojeg sam izabrala je nedvojbeno jedan od najvećih pjesnika hrvatskog romantizma, Petar Preradović. Najprije ću reći nešto o Preradovićevom djetinjstvu, o tome kako je kao dječak izgubio dodir sa svojom domovinom i materinskim jezikom i kako je tek nakon susreta s Ivanom Kukuljevićem Sakcinskim ponovno uspostavio veze s Hrvatskom i njezinim književnim stvaralaštvom. Zatim će biti riječi općenito o njegovom pjesničkom putu i na kraju ću opširnije opisati svaki od tri tematska kruga na koja je podijeljena Preradovićeva poezija. Treći pjesnik o kojem ću pisati u ovome radu je August Harambašić koji, kao pripadnik nove pjesničke

generacije s kraja XIX. stoljeća, raskida s tradicijom romantičnih prethodnika. Kao i kod Vraza i Preradovića, prvo će biti riječi o vrlo zanimljivom životu Augusta Harambašića i na kraju o njegovom pjesničkom stvaralaštvu. Posljednji pjesnik o kojem će biti riječi u ovom završnom radu je nedvojbeno najznačajniji pjesnik hrvatskog realizma, Silvije Strahimir Kranjčević. Najprije ću reći nekoliko riječi o njegovim životu, a zatim ću prijeći na njegovo pjesničko stvaralaštvo. Na samom kraju rada bit će donesen zaključak svega napisanog. Kao temeljni izvori podataka za ovaj završni rad poslužili su književnopovijesni pregledi poznatih hrvatskih povjesničara književnosti (A. Barac, D. Jelčić, M. Šicel i drugi) te naslovi iz stručne literature kao što su *Uvod u romantizam* Marijana Bobinca i *Povijest svjetske književnosti* Milivoja Solara.

2. Romantizam

Pojam romantizam često vežemo uz romantiku i emocije jer su mu upravo emocija i romantika univerzalne osobine koje povezujemo s istoimenim razdobljem u svim državama u kojima je romantizam bio zastupljen. Milivoj Solar navodi kako se trajanje epohe romantizma često različito određuje jer, iako se povjesničari književnosti donekle slažu u njegovim prepoznatljivim značajkama, poteškoće nastaju zbog toga što se te značajke ne javljaju u svim europskim zemljama u isto vrijeme.¹ Danas se smatra da se romantizam na razini svjetske književnosti javlja krajem XVIII. stoljeća, a traje do četrdesetih godina ili do polovine XIX. stoljeća.² U pojedinim europskim zemljama javlja se u doba njihovih velikih društvenih i nacionalnih promjena. Gdje god da se pojavio i kad god to bilo, romantizam je bio vezan s pojmom slobode, bilo to umjetničke ili političke. Kolijevkom književnog romantizma smatra se Njemačka.³ Temeljne odrednice romantizma su: mašta i osjećajnost, kult prirode i prošlosti, nesretne sudbine, naglasak na nadnaravno i fantastično, sloboda individualnog i originalnog. Književnici romantizma najviše su pisali liriku, ali epski i dramski oblici bili su podjednako prisutni. Solar ističe kako je u romantizmu vrlo važnu ulogu imao umjetnički genij, daroviti pojedinac koji se kroz život probija koristeći se svojom maštom i intuicijom te koji uspijeva iskazati duh onog vremena.⁴ Razdoblje romantizma obilježeno je početkom formiranja građanstva, Francuske revolucije i početkom industrijalizacije.⁵ Romantičarima je vrlo bitna bila povijest pa je taj zanos povješću rezultirao nizom nacionalnih preporoda i stvaranjem nacija, koje svoje temelje pronalaze

¹ Solar, M. (2003) *Povijest svjetske književnosti*. Zagreb: Golden marketing., str. 212

² Isto, str 212

³ Bobinac, M. (2012) *Uvod u romantizam*. Zagreb: Leykam International, d.o.o.str 14

⁴ Solar, M. (2003) *Povijest svjetske književnosti*. Zagreb: Golden marketing., str. 212

⁵ Bobinac, M. (2012) *Uvod u romantizam*. Zagreb: Leykam International, d.o.o.str str 25-26

upravo u romantičkim idejama o povijesti. Jedan od tih romantizama koji je obilježen nacionalnim preporodom je hrvatski.

2.1. Romantizam u hrvatskoj književnosti

U hrvatskoj se književnosti romantizam javlja nešto kasnije nego u drugim europskim zemljama, u prvoj polovici XIX. stoljeća. Hrvatski je romantizam potaknut političkim i kulturnim potrebama te je izraz društvenih i književnih težnji. Prvo razdoblje podudara se s razdobljem hrvatskog narodnog i književnog preporoda. Hrvatski romantizam se u mnogočemu razlikuje od romantizma u ostalim europskim zemljama. U europskom romantizmu naglasak je bio stavljen na individualnost pojedinca, pogotovo senzibilnog umjetnika, dok je u Hrvatskoj drugačija priča. U hrvatskome romantizmu naglasak je stavljen na zajedništvo, slogu i jedinstvo naroda. Prekretnica u hrvatskoj književnosti realizma događa se početkom 1830-ih godina kada je donesena definitivna odluka da se za hrvatski standardni i književni jezik odabere štokavsko narječje, koje se, kako navodi Marijan Bobinac, u skladu s općejužnoslavenskom programatikom matice hrvatskog nacionalno-integracijskog pokreta, naziva „ilirskim“, pri čemu je glavnu riječ imao Ljudevit Gaj i njegova *Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisanja* (1830). Nedugo zatim dolazi do osnivanja temeljnih institucija poput Matice ilirske (od 1842. Matica hrvatska), čitaonica, kazališta pa nastaju kulturno-politički programski tekstovi (grof Janko Drašković i njegova *Disertacija* (1832)), osnivaju se i prvi časopisi („Danica“, „Kolo“); istodobno se pišu i prvi književni tekstovi na novom idiomu, uglavnom su to stihovi i to bez veće estetske vrijednosti. U četrdesetim godinama XIX. stoljeća počinju se pojavljivati djela u kojima možemo jasno prepoznati obrasce romantičke poetike i koja su svojim estetskim dosezima uspjela prevladati stoljetni diskontinuitet što je nastao nakon vrhunskih ostvarenja dalmatinsko-

dubrovačkih autora renesanse i baroka. Oslanjajući se upravo na te dubrovačke klasike ali i na bogatu tradiciju usmene književnosti te na najnoviju europsku književnost, hrvatski su književnici konstruirali skoro sve književne rodove i vrste. Najzastupljeniji književni rod bilo je lirsko pjesništvo. Naši književnici pisali su gotovo sve lirske vrste: od ljubavnih i misaonih pjesama u narodnoj tradiciji do epskih pjesama bajronskog tipa. Uz to, bila je obilna i putopisna književnost, pišu se i prve drame (uglavnom tragedije i komedije), začinje se fikcionalna proza i nastaju prvi primjeri dnevničke književnosti.

3. Pjesništvo hrvatskog romantizma

Kao što je već spomenuto, za vrijeme hrvatskog romantizma, kao glavni književni rod nameće se lirika. Antun Barac navodi da su se književnici tog vremena najvjerojatnije pisali stihove zbog nacionalnog zanosa i vjere u narod zbog toga što su se upravo stihovima ti osjećaji mogli najbolje iskazati.⁶ Književnici su u lirici mogli pronaći sve ideje i misli koje su bile karakteristično za to razdoblje u hrvatskoj povijesti, a neke od ideja su zajedništvo, sloga, samosvijest, nada u budućnost i slično. Pjesnici tog razdoblja najviše su se koristili domoljubnim motivima i u svojim stihovima izražavali ljubav prema domovini, ali isto tako su se koristili i motivima ljubavi prema ženi. U većini pjesama izrazito je izražen intimni karakter poezije⁷. U tom razdoblju naši su pjesnici većinom, kako je već rečeno, najviše pisali domoljubne pjesme kojima su htjeli izraziti veličinu i važnost svoje domovine. Prva domoljubna pjesma bila je *Horvatom sloga i sjedinjenje* Ljudevita Gaja⁸. Kao dio domoljubnih pjesama pisale su se budnice i davorije. To su pjesme koje zapravo nemaju neku veću

⁶ Barac, A. (1954) *Hrvatska književnost od Preporoda do Jugoslavije. Knj. 1: Književnost ilirizma*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti., str. 22

⁷ Isto, str.

⁸ Barac, A. (1954) *Hrvatska književnost od Preporoda do Jugoslavije. Knj. 1: Književnost ilirizma*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti., str. 76-78

umjetničku vrijednost, ali su zato živahne, jednostavne, lako pamtljive i u njima možemo osjetiti zanos i odlučnost. Budnicama i davorijama pisci su pokušali potaknuti ljude na djelovanje i u njima probuditi nacionalnu svijest⁹. Uz domoljubno pjesništvo, veliki udio pjesama razdoblja hrvatskog romantizma činila je ljubavna lirika koja je u početku bila u sjeni domoljubnog pjesništva i pjesnici tog razdoblja nisu obraćali preveliku pažnju na nju. Prvi pjesnik koji je zakoračio u pisanje ljubavne lirike bio je Ljudevit Vukotinović (*Rastanak od ljube, Djevojka crnooka, ...*). Ubrzo sve više pjesnika počinje pisati prave ljubavne stihove¹⁰. Važno je napomenuti da se ova lirika, iako sve više popularnija i zastupljenija u opusu naših pjesnika, nije do kraja oslobodila atmosfere koja je prevladavala u tom razdoblju pa su pjesnici još uvijek potiskivali svoje osjećaje i u svojim pjesmama naglasak većinom stavljali na veličanje i borbu za domovinu. U ono doba veća je važnost stavljena na patriotizam i domoljublje nego na samu ljubav (pri tome se misli na ljubav prema ženi). Kao najvažnije pisce ljubavnih pjesama možemo tog razdoblja možemo istaknuti Stanka Vraza i Petra Preradovića.¹¹

4. Realizam

Pojam realizam korijen ima u latinskoj riječi *res* – stvar, *realis* – stvaran, a označava književni pravac koji je nastao u XIX. stoljeću i koji se javlja nakon razdoblja romantizma. U vodećim se europskim književnostima poput Engleske,

⁹ Šicel, M. (1997) *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga. Str. 62.

¹⁰ Barac, A. (1954) *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije. Knj. 1: Književnost ilirizma*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Str: 88.

¹¹ Isto, str. 89

Francuske i Rusije javlja u tridesetim godinama XIX. stoljeća, dok se Hrvatskoj javlja znatno kasnije i traje relativno kratko¹².

Za razliku od romantizma u kojem autori veći fokus stavljaju na unutarnji svijet, a vanjski shvaćaju subjektivno, autori realizma teže detaljnom opisivanju stvarnosti. Oni stvarnost oko sebe opisuju na objektivan način te kritiziraju društvo. Solar navodi kako se značenje realizma može izvući iz Aristotelovog pojma *mimesis* – oponašanje, a pod oponašanjem se misli na opisivanje stvarnosti onakvom kakva ona zaista jest¹³. U realizmu roman zamjenjuje liriku kao najdominantniju književnu vrstu. Zapravo, kako navodi Solar, u razdoblju realizma nije ni bilo pravog mjesta za liriku¹⁴. Razlog tome je što se smatralo da lirika nije bila pogodna za oponašanje stvarnosti kao što je bio roman. Solar izlaže kako je zahtijevati od lirske poezije da u bilo kojem slučaju oponaša zbilju bilo nejasno i neodređeno¹⁵.

5. Realizam u hrvatskoj književnosti

U hrvatskoj se književnosti razdoblje od 1880. do 1895. godine naziva hrvatskim realizmom. Razdoblje prije početka realizma u hrvatskoj književnosti poznato je kao Šenoino doba koje je ime dobilo po Augustu Šeni, najznačajnijem književniku tog vremena. Šenoino doba je vrlo važno jer se već u Šeninim djelima mogu vidjeti naznake realističkih elemenata. Sam Šenoa je 1865. godine u članku *Naša književnost*, koji je objavljen u časopisu „Glasonoša“, istaknuo kako je hrvatska književnost daleko od stvarnosti te je držao da umjetnost mora sadržavati estetsku i etičku komponentu, da je njezina

¹² Flaker, A. (1986) *Stilske formacije*. Zagreb: SNL. str. 149.

¹³ Solar, M. (2003) *Povijest svjetske književnosti*. Zagreb: Golden marketing., str. 222

¹⁴ Isto, str. 224

¹⁵ Isto, str. 224

zadaća djelovati na narod. Šenoa je svojim djelima utro put svojim nasljednicima koji će djelovati u gore navedenom razdoblju od 1880. do 1895. godine, u razdoblju realizma. Za početak realizma u hrvatskoj književnosti uzima se vrijeme kada su se kod nas počela prevađati djela ruskih, francuskih i njemačkih realista. To se vrijeme uzima kao vrijeme nastanka pravog realizma jer su tada naši književnici došli u doticaj s realističkom tematikom realista iz stranih književnosti. Mnogi se književni povjesničari ne mogu dogovoriti oko godine početka, ali i kraja realizma u hrvatskoj književnosti, što je bio slučaj i u drugim svjetskim književnostima. Kao jedan od početaka smatra se 1881. godina, kada umire August Šenoa i kada Eugen Kumičić objavljuje svoj naturalistički roman *Olga i Lina*¹⁶. Većina književnih povjesničara se slaže u tome da realizam završava 1895. godine kada je na otvorenju zgrade Hrvatskog narodnog kazališta zapaljena mađarska zastava. U obzir dolaze još dvije godine, a to su 1891., kada Janko Leskovar objavljuje svoju novelu *Misao na vječnost* i 1892. godina, kada na hrvatsku književnu scenu stupa Antun Gustav Matoš sa svojom novelom *Moć savjesti*. Teme koje su prisutne u djelima hrvatskih realista većinom su vezane uz hrvatsko društvo i stanje u Hrvatskoj onog vremena, pa tako neki književnici pišu o propadanju plemstva, prelasku seljaka sa sela u grad, o krizama s kojima se naši intelektualci susreću te društvene i ekonomske razlike. Neki od najvažniji hrvatskih književnika realizma su Silvije Strahimir Kranjčević, Ksaver Šandor Gjalski, Josip Kozarac, Vjenceslav Novak te Ante Kovačić.

¹⁶ Flaker, A. (1986) *Stilske formacije*. Zagreb: SNL. str. 164

6. Pjesništvo hrvatskog realizma

Hrvatska poezija ovog razdoblja razvija se u više smjerova. Jelčić navodi kako se pjesnici više ne iscrpljuju samo u domoljubnim zanosima i temama, kao što je to bilo karakteristično za vrijeme narodnog preporoda i prvo postpreporodno doba¹⁷. Ali ipak, kako još ističe Jelčić, ta naklonost prema domoljublju još uvijek nije sasvim nestala¹⁸. Na primjer, Lavoslav Vukelić na svoj način nastavlja književna shvaćanja iliraca. Ilirski pjesnički put nastavit će i Andrija Palmović, kojeg naši kritičari i književni povjesnici smatraju najizvornijim lirikom ovog razdoblja. Rikard Jorgovanić započeo je svoj rad u sjeni svog učitelja Augusta Šenoa. Iz njegovih pjesama već od početka snažno izbija iskrenost doživljaja, prije svega ljubavnih. Jelčić smatra da je ovo razdoblje bilo presudno za razvoj pjesničkog izražaja¹⁹. Jer za sve ovo vrijeme, osim društvenih promjena, mijenjao se i odnos prema jeziku. Pjesnici su najprije osjetili jezik, a zatim su ga stvaralački razvijali. U te etape ubrajamo Vraza i Preradovića, Preradovića i Šenou, Šenou i Kranjčevića. Vraz još dovoljno ne pozna jezik kako bi usavršio svoje stvaralaštvo. Preradović ga, pak stvaralački savladava, dok se Šenoa jezikom služi neobičnom lakoćom i živošću²⁰. Jezik je tek Kranjčeviću ono što pjesniku mora biti: instrument kojim stvara. U razdoblju realizma usvaršena je i versifikacija. Od ritmičkih nesigurnih stihova Stanka Vraza i ponešto krutih Preradovića pa do Šenoinih ritmičkih bravura, do lepršavog vezanog stiha Augusta Harambašića ili pak do Cirakijevih stihova u kojima je prisutna ritmička sloboda²¹. Nakon Šenoine smrti, poezija se sve više okreće „prozaičnoj zbilji“, istinitim pojavama života. Jedan od predstavnika bio

¹⁷ Jelčić D. (1994) *Tri predavanja o hrvatskom pjesništvu*, Zagreb: Školske novine, str 17

¹⁸ Jelčić D. (1994) *Tri predavanja o hrvatskom pjesništvu*, Zagreb: Školske novine, str 17

¹⁹ Isto, str 18

²⁰ Isto, str 18

²¹ Jelčić D. (1994) *Tri predavanja o hrvatskom pjesništvu*, Zagreb: Školske novine, str 18-19

je August Harambašić, koji nije bio ni bogata ni stvaralački snažna pjesnička ličnost, ali ga je, kako ističe Jelčić, njegova“ versifikatorska vještina i spretno baratanje političkim parolama i uvijek privlačnim osjećajima u jednom trenutku uvela u red naših najslavnijih pjesnika“.²² O pjesništvu Augusta Harambašića bit će riječi u kasnijem poglavlju.

7. Dvojica velikana pjesništva hrvatskog romantizma

U nastavku će biti više riječi o toj dvojici velikana koji bili jedni od najpoznatijih i najznačajnijih književnika ne samo razdoblja romantizma već i cjelokupne hrvatske književnosti.

7.1. Stanko Vraz

7.1.1. Životopis

Stanko Vraz rođen je 30. lipnja 1810. godine u Cerovcu. Pravo ime mu je Jakob Frass, ali je ime Stanko Vraz kao svoj književni pseudonim s vremenom pretvorio u svoje građansko ime i prezime. Poznat i kao „Ilir iz Štajera“, Vraz je bio jedan od malobrojnih Slovenaca koji je bio naklonjen ilirskoj ideji Ljudevita Gaja i jedini talent koji se u potpunosti odrekao materinskog jezika zbog nekih viših ciljeva. France Prešeren, jedan od najvećih slovenskih pjesnika, mu je to oštro zamjerio i nazvao ga odmetnikom²³. U Grazu je studirao pravo i filozofiju.

²² Isto, str. 20

²³ Jelčić, D. (2002) Hrvatski književni romantizam. Zagreb: Školska knjiga., str. 178

Od 1830. godine, kada je u Ljubljani pokrenut almanah „Kranjska čbelica“, Vraz se nastojao, stihovima na dijalektu vlastitoga zavičaja, probiti u krug suradnika tog almanaha, no njegovi su radovi bili sustavno odbijani i to mu nije pošlo za rukom²⁴. 1835. godine se u Zagrebu pojavljuje prvi hrvatski književni časopis „Danicza horvatzka, slavonska y dalmatinzka“, kao tjedni prilog Novina horvatskih. Vraz je već u prvoj godini izdavanja „Danice“ postao suradnikom, tiskavši u 36. broju ratničku pjesmu *Stana i Marko*. Vraz se ilirskome pokretu priključuje ponajprije kao književnik, smatrajući da je književnost njegov primarni poziv²⁵. Stoga je, kako navodi Miroslav Šicel, ilirizam doživljavao kao književni, a ne nacionalni preporod, i nije se ni u jednom trenutku slagao s tezom Ljudevita Gaja kako je književnost samo sredstvo za rješavanje političkih problema onog vremena²⁶. Ubrzo je, zbog različitih vjerovanja i razmišljanja, došao u sukob s Gajem i s vremenom se, zajedno s nekolicinom istomišljenika (Dragutin Rakovac, Ljudevit Vukotinović) odijelio od Gaja. Tako je 1842. godine, zajedno s Rakovcem i Vukotinovićem pokrenuo u nas prvi književni časopis „Kolo“, koji je imao izrazito literarnu zadaću i značenje²⁷. Vraz je 1846. godine preuzeo službu tajnika Matice ilirske.

Vraz je bio jedan od najobrazovanijih ljudi u ilirskome krugu – poznao je gotovo sve velike europske jezike i književnosti. Osim iznimnog pjesnika, smatra se i stvarnim osnivačem hrvatske književne kritike. On je svojim razmišljanjem o tome kakva bi književnost zapravo trebala biti položio osnove hrvatskoj kritici pisane XIX. stoljeća. Stanko Vraz umro je 24. svibnja 1851. godine u Zagrebu.

²⁴ Isto, str. 178

²⁵ Isto, str. 178

²⁶ Šicel, M. (2004) Povijest Hrvatske književnosti XIX. stoljeća. Knj. 1: Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoa (1750-1881), Zagreb: Naklada Lijevak, str 167.

²⁷ Isto, str. 167

7.1.2.Pjesništvo

Vraz se pjesnički formirao već kao slovenski pjesnik, iako je pokraj dominantnog Franca Prešerena teško dolazio do izražaja. Upravo je od Prešerena i Jana Kollára (*Slava dceru*), s jedne strane i Adama Mickiewicza s druge naučio najviše: svojim se sonetima iz predilirskog doba predstavio kao talentirani i izvorni romantičar²⁸. Vraz je svoj pjesnički poziv, kao i svrhu pjesništva shvaćao vrlo ozbiljno. Tako će, u pjesmi *Odgovor bratiji, što žele da pjevam davorije*“, istaknuti kako je vrijedna jedino poezija koja je plod iskrene i neposredne inspiracije, a ne ona koja je, kao navodi, „*iznudjena*“. ²⁹

Vraz je za svoga života objavio tri zbirke koje su sačinjavale njegove originalne ali i prevedene pjesme: *Dulabije* (1840), *Glasi iz dubrave žeravinske* (1841) i *Gusle i tambura* (1845). Zbirka *Sanak i istina* izdana je nakon Vrazove smrti. Što se pak tiče djela na slovenskom jeziku, od mnogobrojnih slovenskih narodnih pjesama koje je sabrao sam, izdana je samo jedna jedina zbirka, *Narodne pjesme ilirske* (1839). Kasnije je ta zbirka postala temeljem za veliko izdanje slovenskih narodnih pjesama. Zanimljivo je da su Vrazova djela na slovenskome izdana tek sto godina nakon njegove smrti.

Najveći je ugled Vraz stekao ljubavnim stihovima iz ciklusa *Dulabije, ljubezne ponude za Ljubicu*. Taj ciklus počeo je objavljivati 1835. godine u *Danici*, a u potpunosti izdao 1840.godine. *Dulabije* („jedna vrst sladich, blagomirisnih jabuka koje su kao ruža crvene“)³⁰ prva je knjiga hrvatskog književnog ilirizma koja sadrži izrazito ljubavne stihove. Cijeli ciklus posvećen je samoborskoj ljepotici i nećakinji Ljudevita Gaja, Ljubici Cantily. U njoj je,

²⁸ Šicel, M.(2004) Povijest Hrvatske književnosti XIX. stoljeća. Knj. 1: Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoa (1750-1881), Zagreb: Naklada Lijevak, str. 168

²⁹ Isto, str. 168-169.

³⁰ Isto, str. 168

služeći se stihom poljske, pučke, narodne pjesme, tzv. krakovjakom (osam stihova u dvije strofe), iznio svoje osjećaje prema lijepoj Ljubici. U *Đulabijama* možemo prepoznati utjecaje njemačke romantičarske lirike i klasične reminiscencije, no najvećim uzorom smatra se poezija već spomenutog Jána Kollára. Vraz je, upravo od Kollára, preuzeo središnji motiv spajanja teme domoljublja i teme ljubavi prema voljenoj i žuđenoj ženi. Na lijep i jednostavan način prikazao je Ljubicu, susrete s njom, trenutke sreće, ali i boli nakon Ljubičine udaje. Erotski elementi prekriveni su i isprepleteni s opisima i hrvatskog i slovenskog pejzaža i izrazima ljubavi prema narodu i slavenstvu³¹. *Đulabije* su podijeljene u četiri dijela. Prva dva dijela posvećena su Ljubičinoj udaji i smrti i ta su djela koja su izašla u izdanju od 1840. godine. Vraz je nakon Ljubičine udaje i smrti na prva dva djela nadovezao treći i četvrti. Treći prikazuje Vrazove osjećaje boli i patnje nakon Ljubičine udaje, a četvrtom je dijelu ljubav prema Ljubici uzdignuta na razinu ljubavi prema vlastitom narodu i čovječanstvu³². Kao što je već rečeno, na početku *Đulabija* Vraz iznosi ljubav koju osjeća prema Ljubici u vedrom i optimističnom raspoloženju („*Pred očim mi trepti /rumen od zorice,/ Otkako zaglednuh /Njeno rajsko lice. /A na srcu guje/ od ljubezni bdiju,/ Otkako me zgodi strijelj /Njenih očiju!*“³³) koje se mijenja s Ljubičinom udajom. Nakon njezine udaje, pojavljuju se nostalgija i potištenost, a nakon njezine smrti i osjećaji boli („*U grobu nam spavaš,/ u grobu sadara,/ Na koj luda slijepost/ pogrdom udara./ Nu kolo sreće se /kreće bez pokoja: /Sinut će sunašce/ i pred vrata tvoja.*“³³). Tako vedri osjećaji ljubavi prema ženi prelaze u nostalgичne osjećaje prema krajoliku domovine („*Oj*

³¹ Barac, A. (1954) *Hrvatska književnost od Preporoda do Jugoslavije*. Knj. 1: Književnost ilirizma. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Str: 232

³² Barac, A. (1954) *Hrvatska književnost od Preporoda do Jugoslavije*. Knj. 1: Književnost ilirizma. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti., str. 232

³³ Vraz, S. *Đulabije: Izabrane pjesme*, https://ag2019-2020.e-ucenje.unipu.hr/pluginfile.php/66261/mod_resource/content/0/vraz_poezija.pdf, str. 29 (pristupljeno 25.5.2024.)

krasan si, krasan, ti moj zavičaju!// Kakve u tebi, nigdje/ ruže ne cvjetaju./ Čini se da bog te /stvari, kraju ljubljen,/ Da jadnu Slovincu vrati raj izgubljen.“)34. Prema tome možemo zaključiti da je prvi dio ciklusa jedini koji je izrazito romantičan, dok se u drugom postepeno pojavljuju opisi pejzaža. U trećem i četvrtom djelu Vraz je ljubav prema voljenoj ženi zamijenio s ljubavlju koju je izrazio prema domovini i narodu. Zanimljivo je da u četvrtom, posljednjem djelu ciklusa, elementi erotike više nisu prisutni, već je cijeli dio posvećen općim pitanjima o čovječanstvu i životu. Iako, kako ističe Šicel, *Dulabije* nisu Vrazovo najbolje djelo, u sivilu tadašnjeg lošeg budničarsko-davorijaškog stvaralaštva, one su svojom obojenošću i iskrenošću, bile s pravom prihvaćene kao vrhunsko lirsko ostvarenje književnosti ilirizma prije pojave *Smrti Smail-age Čengića* Ivana Mažuranića i poezije Petra Preradovića35.

Paralelno s formiranjem vlastita shvaćanja smisla i funkcije književnosti, on istodobno piše i posljednje dvije zbirke stihova: nakon predromantičarskih *Dulabija* slijedi povodjenje za romantičarsko-epskim modelom poetskog izraza u *Glasovima iz dubrave žeravinske*. U toj zbirci Vraz opisuje povijesne događaje i teme iz narodne tradicije, uglavnom u duhu Kollárova i Herderova stvaralaštva. Ova zbirka baladi i romansi objavljena je 1841. godine, a posvećena je ilirskoj »posestrimi« Dragojli Štauduar. Najbolje su pjesme ove zbirke one u kojima nije toliko pričao, već je epsku okosnicu nabacio kako bi naglasio čuvstvene elemente, svemoć ljubavi, nevjeru i slično (*Svgadan, Bjelana*)36.

1845. godine objavljena je zbirka *Gusle i tambura*. Ta se zbirka sastoji od četiriju ciklusa. Prva dva ciklusa, *Prvo lišće te Cvijeće i voće* elegičnog su tona.

34 Isto, str. 39

35 Šicel, M.(2004) Povijest Hrvatske književnosti XIX. stoljeća. Knj. 1: Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoa (1750-1881), Zagreb: Naklada Lijevak, str 168.

36 Barac, A. (1954) Hrvatska književnost od Preporoda do Jugoslavije. Knj. 1: Književnost ilirizma. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Str: 233

Zatim slijede zbirke prepjeva i parafraza europskih romantičara *Iza mora te Povjestica* i satirični dodatak *Istina i šala*, koji potpisuje pseudonimom Jakob Rešetar s Cerova. Šicel navodi kako je ova zbirka, u vrijeme razmirica i nesporazuma pa i razdora unutar ilirskog pokreta, predstavljala izraz Vrazovih mijena raspoloženja od ljubavnih zanosa do osobnih dvojbi te razočarenja pojedincima (Gaj), ali i dometima i krajnjem ishodu samog pokreta³⁷.

Ciklus *Sanak i istina* sadrži pedeset soneta posvećenih stanovitoj zagrebačkoj ljepotici Hildegardi Karvančić. Smatra se da je ovaj ciklus „najzrelije i najdotjeranije Vrazovo pjesničko djelo“. Djelo je djelomično tiskano u *Danici* i almanahu *Iskra*. Čitajući pjesme ovog ciklusa, upoznajemo odraslog i zrelog Vraza koji više nije mlad i neobuzdan i koji se više ne podvrgava erotskim čuvstvima kao što je to bio slučaj u *Dulabijama*. U njima nije ni prisutna težnja da osvoji voljenu ženu, već je sve izrečeno diskretno. Umjesto želje za posjedovanjem voljene žene, do izražaja dolazi divljenje ljepoti i dobroti.³⁸

7.2. Petar Preradović

7.2.1. Životopis

Petar Preradović rođen je 19. ožujka 1818. godine u Grabrovnici. U vrlo ranoj dobi ostao je bez oca, graničarskog podoficira. Već se kao desetogodišnjak našao u vojnoj školi u Bjelovaru, a nešto kasnije, kao dvanaestogodišnjak počeo

³⁷ Šicel, M. (2004) *Povijest Hrvatske književnosti XIX. stoljeća*. Knj. 1: Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoa (1750-1881), Zagreb: Naklada Lijevak, str. 171

³⁸ Barac, A. (1954) *Hrvatska književnost od Preporoda do Jugoslavije*. Knj. 1: *Književnost ilirizma*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Str: 234.

je pohađati vojnu akademiju u Bečkom Novom Mjestu.³⁹ Odlazak u Bečko Novo Mjesto imalo je veliko značenje na Preradovićevu životnom putu: tu gubi vezu s domovinom i materinskim jezikom i počinje pisati poeziju na njemačkom jeziku. Drugi važan događaj koji je bio presudan u njegovom životu je susret s Ivanom Kukuljevićem Sakcinskim 1840. godine i ponovno povezivanje s Hrvatskom. Dubravko Jeličić navodi da se Preradović, kao mladi poručnik nije susreo s Kukuljevićem Sakcinskim, teško da bi ikad postao hrvatskim pjesnikom.⁴⁰ Zanimljivo je da se Preradović zapravo nije na dulje vrijeme, osim kratkotrajne zadarske (1843.-1847.) i zagrebačke (1849.-1853.) faze skrasio u Hrvatskoj, umrijevši u Austriji 1872. godine. U svojoj karijeri časnika dogurao je do generala, a u književnoj pak postigao je status profiliranog i osebujnog pjesnika.

7.2.2. Pjesništvo

Prema vlastitu iskazu u autobiografiji *Crtice iz mog života* (1856) Preradović je svoju prvu pjesmu na njemačkom jeziku napisao u četvrtoj godini boravka u vojnoj akademiji⁴¹. Većina njegovih pjesama na njemačkom jeziku su pisane u formi soneta i u jedanaesticima i u njima Preradović prati motiviku ondašnje, aktualne romantičarske (ponajviše njemačke) poezije te Byrona. Sve te pjesme su varijacije motiva ljubavne čežnje, osjećaja samoće i nostalgичnih rastanka s tipičnim romantičarskim slikama kao što je olujno more, pustinjski

³⁹ Jelčić, D. (2002) Hrvatski književni romantizam. Zagreb: Školska knjiga., str 488

⁴⁰ Jelčić, D. (2002) Hrvatski književni romantizam. Zagreb: Školska knjiga., str 488

⁴¹ Šicel, M.(2004) Povijest Hrvatske književnosti XIX. stoljeća. Knj. 1: Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoa (1750-1881), Zagreb: Naklada Lijevak, str. 183

pijesak i slično⁴². Prve je svoje stihove na hrvatskome jeziku Preradović izdao sa 26 godina.

Vrlo važnu ulogu za Preradovićevo upoznavanje hrvatske književne baštine, posebice narodne poezije, imalo je poznanstvo s Kukuljevićem u Milanu 1840.godine. Taj susret i upoznavanje s baštinom rezultiralo je prijevodima nekih naših usmenih, narodnih pjesma na njemački jezik. Tako je u zagrebačkome njemačkom listu „Croatia“ (br.96) 1841. godine objavljena *Uskočka djevojka*⁴³. Preradovićevo pjesništvo na hrvatskome jeziku započinje pjesmom *Zora puca, bit će dana* koja je objavljena u prvom broju časopisa „Zore dalmatinske“ (1844). Otada Preradović svoje stihove piše isključivo na hrvatskome jeziku. Za života je objavio samo dvije zbirke pjesama: *Prvenci* (1846) i *Nove pjesme* (1851). Poslije toga objavio je Preradović još pedesetak pjesama, ali ih nije skupio u posebnu zbirku⁴⁴. Između prve i druge zbirke nema prevelike razlike: i u jednoj i u drugoj prevladavaju ljubavni stihovi te u manjoj mjeri preporodno-domoljubna motivika⁴⁵. Preradovićeve poezija do šezdesetih godina obilježena je posebnosti njegova shvaćanja rodoljublja te tragičnim gubitkom kćeri Slavice i supruge Pavice. Kasniji susreti s Emilijom Novaković (1858) i Emom Regnerovom (1865) imali su podjednaki utjecaj na njegovu ljubavnu liriku u kojoj je, do kraja života, bilo više tuge i boli, negoli ljubavi i radosti. Zaokupljenost samim sobom, svojim traumama i već spomenutim tragedijama, ljubavnim radostima i još više bolima, kao i domoljubljem, najčešćim motivima svoje poezije, Preradović će krajem pedesetih i tijekom šezdesetih godina svoje intimne preokupacije preusmjeriti prema novim

⁴² Isto, str. 184

⁴³ Isto, str. 184

⁴⁴ Isto, str. 185

⁴⁵ Isto, str 185-186

temama.⁴⁶ Osim lirskih, Preradović se okušao i u pisanju epskih pjesama. Neke od poznatijih su *Starac klesar*, *Zmija* i *Mujezin*.

U početku pod utjecajem narodne pjesme, njemačke romantičarske literature, talijanskih pjesnika i Byrona, Preradović se uklopio dijelom u opće ilirske tijekom hrvatskog pjesničkog stvaralaštva četrdesetih i pedesetih godina svojim domoljubnim pjesmama, ali se isto tako uspio izdići iznad domoljubnog pjesništva, pišući stihove u kojima do izražaja dolazi njegov pjesnički talent, koji je na žalost bio kočen pjesnikovom borbom s hrvatskim jezikom.

Cjelokupno pjesništvo Petra Preradovića, kada se govori o njegovoj poeziji na hrvatskome jeziku, može se podijeliti u tri tematska kruga: reflektivnu, ljubavnu i domoljubnu⁴⁷. Bitno je napomenuti da ova podjela na tematske krugove ne znači da je svaki krug nastajao zasebno, bez veze s ostalima, već su pjesme s motivima iz sva tri tematska područja pisane u isto vrijeme.

7.2.2.1. *Refleksivna poezija*

Refleksivna se poezija smatra Preradovićevim najzrelijim rezultatom njegovih individualnih raspoloženja i domoljubnih osjećaja koji su bili prisutni za vrijeme hrvatskog književnog romantizma. Većinu ovakvih pjesama napisao je u svojim zrelijim godinama, a u njima iznosi svoja razmišljanja o životu, čovjekovim nesrećama. Refleksivni trenutak koji se mogao uočiti već u njegovoj domoljubnoj poeziji, Preradović je još više naglasio u svojoj najintimnijoj poeziji. Preradović nije imao sreće u svojem životu, pa je sva svoja osobna razočarenja i tragedije u svojem životu, od smrti prve žene i kćeri do

⁴⁶ Šicel, M. (2004) *Povijest Hrvatske književnosti XIX. stoljeća*. Knj. 1: *Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoa (1750-1881)*, Zagreb: Naklada Lijevak, str. 190

⁴⁷ Šicel, M. (1997) *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća.*, Zagreb: Školska knjiga, str. 63

nesporazuma s drugom ženom pretočio u svoje stihove⁴⁸. Neke od takvih pjesama u kojima izražava svoje bolove nakon udaraca koje mu je život nanio su *Majci, Sestri jedinici, Svojoj prvoj supruzi* i druge. Najviše od svega, kao što je već ranije spomenuto, Preradović je razmišljao o životu i nesrećama koje život donosi, pa je tako u nekim svojim pjesmama iznosio svoja razmišljanja u vezi s najvažnijim životnim pitanjima (*Smrt, Bogu, Nada, Ljubav, Ljudsko srce*). Iz tog kruga misli vezanih uz život, nastaju njegovi *Prvi ljudi*. To je spjev u kojem Preradović prikazuje postanak prvih ljudi i njihov život u zemaljskom raj. Preradović još iznosi i viziju budućnosti cijelog čovječanstva – čovjek će biti sretan i zadovoljan jedino ako će znati sačuvati harmoniju između osjećaja i razuma.⁴⁹

7.2.2.2. *Ljubavna poezija*

Na Preradovićevu ljubavnu poeziju ne možemo gledati kao zasebnu cjelinu jer je vezana i uz domoljubnu i uz refleksivnu poeziju. Bio je zakupljen pitanjem misterija ljubavi, pa ga tako zanima kako proživljavati doživljeni osjećaj ljubavi te kako obuzdati emocije razumom: drugim riječima, kako uskladiti vlastite osjećaje (izražene sentimentalističko-romantičarskom metaforikom poput olujnih noći, zazivanje sudbine, uzburkanog mora i slično) sa grubom realnošću kojom je okružen⁵⁰. Većina njegovih ljubavnih pjesama koristi se srcem kao metaforom ljubavnog doživljaja (*Miruj, miruj srce moje, Pamet i srce, Ljudsko srce*). Preradović na ljubav gleda kao najdublju intimu u romantičarskoj maniri sukoba lirskog subjekta sa samim sobom, uglavnom na

⁴⁸ Šicel, M. (1997) Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća., Zagreb: Školska knjiga, str. 63-64

⁴⁹ Barac, A. (1954) Hrvatska književnost od Preporoda do Jugoslavije. Knj. 1: Književnost ilirizma. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Str: 292

⁵⁰ Šicel, M.(2004) Povijest Hrvatske književnosti XIX. stoljeća. Knj. 1: Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoa (1750-1881), Zagreb: Naklada Ljevak, str. 186

autobiografskoj razini (*Mrtva ljubav*)⁵¹. Možda najbolji primjer takva Preradovićevog „kanconijera“ (sam autor u pjesmi *Cvetje* kaže da nije ni tužan što nije Petrarca niti se nada da će ikad biti slavan kao sam Petrarca) pjesma je *San*. Ta pjesma odličan je primjer cjelokupne Preradovićeve ljubavne poezije: u njoj pjesnik izražava svoje emocije, ljubavne čežnje, boli i radosti, strepnje ili slutnje zle sudbine i slično⁵². Kao što je već spomenuto, Preradovića je pratila grozna sudbina koja ga je dovela do fatalističkoga pogleda na svijet, čak ga je natjerala da na život promatra kao nužno zlo u kojem ne postoji ništa drugo osim neprestane prolaznosti (*Zmija*). Osim pjesama u kojima dominiraju osjećaji tuge, boli i grčeva, njegov ljubavni opus obuhvaća i pjesme u kojima je stvorio niz toplih ljubavnih pjesama koje su nikle većinom iz radosti zbog osjećaja ljubavi. Na primjer, jedna od takvih pjesma je *Jedinici*, u kojoj je opisao ljubav i sreću koju je osjećao s svojom prvom suprugom Pavicom⁵³ („*Kud gledale moje oči Jednu samo sliku vide,/ Za kojom vijek želja moja,/ Ko za tijelom sjena ide./ Ali tko je? sam se pitam.*“)⁵⁴. Posljednja „sretna“ pjesma je *Onoj*, posvećena drugoj ženi koju on smatra svojom spasiteljicom iz očaja u koji ga je bacio život⁵⁵ („*Onoj kojoj blagi slučaj/ Mene svrati u naručaj,/ Kad na putu noću tamnom /Putovahu tuge sa mnom.*“)⁵⁶.

⁵¹ Isto, str. 186

⁵² Isto, str 188

⁵³ Barac, A. (1954) Hrvatska književnost od Preporoda do Jugoslavije. Knj. 1: Književnost ilirizma. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, str. 292

⁵⁴ Preradović, P. Izabrane pjesme https://ag2019-2020.e-ucenje.unipu.hr/pluginfile.php/66260/mod_resource/content/0/preradovic_izabranepjesme.pdf , str 9

⁵⁵ Barac, A. (1954) Hrvatska književnost od Preporoda do Jugoslavije. Knj. 1: Književnost ilirizma. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Str: 292.

⁵⁶ Preradović, P. Izabrane pjesme https://ag2019-2020.e-ucenje.unipu.hr/pluginfile.php/66260/mod_resource/content/0/preradovic_izabranepjesme.pdf, str 112

7.2.2.3. Domoljubna poezija

Preradović svojom domoljubnom poezijom nastavlja tradiciju ilirske domoljubne poezije. Jedina razlika između tih dviju poezija je ta što je Preradovićeva oslobođena isprazne poetike koja je pratila ilirsku te u njoj naglasak stavlja na nove motive i vlastite stavove o toj temi. Zapravo je Preradovićev stav prema životu i ljudima glavna točka cjelokupne njegove poezije.⁵⁷ Preradović na domovinu gleda kao majku i najveću utjehu, što je potaknuto njegovim životnim putem. Zna se da je već kao mlad dječak izgubio doticaj sa materinskim jezikom i domovinom, da bi kao dvadesetdvođodišnjak doživio ponovno nacionalno rođenje. Za to je zahvalan susret s Kukuljevićem Sakcinskim koji mu je omogućio ponovno upoznavanje s Hrvatskom. Odatle proizlaze i njegovi stihovi puni ljubavi i čežnje upućeni svojoj domovini kao i zanos hrvatskim jezikom kojeg smatra najvećim blagom (*Rodu o jeziku, Jezik roda moga*).⁵⁸ Njegove prve domoljubne pjesme su *Zora puca bit će dana, Putnik* i *Dvije patke* u kojima je izražena njegova sreća koju osjeća jer je vidio da se hrvatski narod razbuđuje. Preradović je u svojim domoljubnim pjesmama iznosio i čuvstva čovjeka, koji je nakon dugogodišnjih, ponekad i uzaludnih lutanja shvatio značaj domovine (*Putnik, Pozdrav domovini*). Recimo u pjesmi *Putnik*, Preradović ponovni susret s domovinom doživljava kao susret odbjeglog sina s majkom i traženja smirenja u njezinu okrilju ⁵⁹(„*Tebi opet duša diše,/Tebi srce opet bije;/Domovino, majko srjeće!/K tebi opet sin se kreće,/Od radosti suze lije!/Primi opet svoje dijete,/ Primi vijek će tvoje biti,/Ljubit tebe svako doba,/U tvom polju daj mu groba,/S tvojim cvijećem grom mu kiti!!*)⁶⁰. Osim domovine,

⁵⁷ Šicel, M. (1997) Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća. Zagreb: Školska knjiga. Str: 63

⁵⁸ Isto, str. 63

⁵⁹ Šicel, M.(2004) *Povijest Hrvatske književnosti XIX. stoljeća*. Knj. 1: *Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoa (1750-1881)*, Zagreb: Naklada Lijevak, str. 189

⁶⁰ Preradović, P. Izabrane pjesme https://ag2019-2020.e-ucenje.unipu.hr/pluginfile.php/66260/mod_resource/content/0/preradovic_izabranepjesme.pdf , str 28

slavio je i značenje pjesništva i njegovu borbenu zadaću (*Djed i unuk*). Nadalje, u svojim kasnijim stihovima slavio je i slikao ljepotu naše zemlje, njezinu veličinu i slavu prošlosti (*Naša zemlja*). U pjesmi *Braća* napadao je ljude koji su u narod unosili nemir i neslogu, a u pjesmi *Dvije ptice* izriče ljubav prema svojoj domovini, makar je ta domovina u ostatku svijeta bila mala i nepoznata⁶¹(„*Domovina kakva bila, /Rođenom je sinku mila*“)62. Preradović svoju domovinu ne uokviruje geografskim pejzažem, niti je predstavlja kao sliku slavne Arkadije, već je svodi isključivo na osjećanje, kakvo će, kako navodi Miroslav Šicel, gotovo pedeset godina kasnije, izreći Silvije Strahimir Kranjčević svojim poznatim stihovima pjesme *Moj dom* („*Ja domovinu imam;/tek u srcu je nosim*“)63. Ljubav prema domovini i ljubav prema ženi kod Preradovića imaju zajedničko obilježje, a to je da ih je oboje umrežio u jedinstven osjećaj i potrebu da poetski izrazi najintimnije trenutke svoga života. U godinama kada je u Hrvatskoj vladao apsolutizam i kada su na kraće vrijeme bili uništeni svi napori preporoda, Preradović je na alegorijski način izrazio svoja strahovanja i razočaranja zbog neizvjesne budućnosti (*Moja lađa, Car, Dušan*). Nakon pada apsolutizma, ponovno je počeo biti glasnikom oslobodilačkih težnji. U pojedinim svojim pjesmama slavio je ljepotu i snagu našeg jezika, čiji je status za vrijeme vladavine apsolutizma bio ugrožen (*Rodu o jeziku, Jezik roda moga*)64.

⁶¹ Barac, A. (1954) Hrvatska književnost od Preporoda do Jugoslavije. Knj. 1: Književnost ilirizma. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Str: 291

⁶² Preradović, P. Izabrane pjesme https://ag2019-2020.e-ucenje.unipu.hr/pluginfile.php/66260/mod_resource/content/0/preradovic_izabranepjesme.pdf, str 80

⁶³ Šicel, M.(2004) Povijest Hrvatske književnosti XIX. stoljeća. Knj. 1: Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoa (1750-1881), Zagreb: Naklada Lijevak, str. 189

⁶⁴ Barac, A. (1954) Hrvatska književnost od Preporoda do Jugoslavije. Knj. 1: Književnost ilirizma. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Str: 291

8. August Harambašić

8.1. Životopis

August Harambašić rođen je 14. srpnja 1861. godine u Donjem Miholjcu. završio je gimnaziju koju je isprva pohađao u Požegi, a maturirao u Osijeku. Nakon mature, studirao je pravo, najprije u Zagrebu, pa u Beču i na kraju opet u Zagrebu, gdje je i diplomirao 1884. godine. Bio je pripadnik Stričevićeve Stranke prava i njezin književni glasnogovornik.⁶⁵ Stranci se pridružio 1880-ih godina, u vrijeme kada se je mladež te stranke borbeno izražavala za svoje stavove i ideje. Tako je 1895. godine zastupao studente koji su u zagrebu na svečanom otvaranju Hrvatskog narodnog kazališta zapalili ugarsku zastavu. U književnim vodama iskušao se već kao gimnazijalac, kada je uređivao humoristični list „Lakrdijaš“ i politički časopis „Hrvat“, a za vrijeme studija djelovao je kao slobodni književnik te uređivao pravaški književni časopis „Hrvatska vila“ (1882-1883), a kasnije i „Balkan“ (1886). Nakon završenog studija neko vrijeme radi u odvjetničkom uredu J. Franka. Triput je biran za zastupnika u Hrvatskom saboru. U svom drugom mandatu bio je član odbora za pravosuđe i ad hoc odbora za izbornu reformu te predsjednik odbora za prijenos kostiju Zrinskog i Frankopana iz Bečkog Novog Mjesta natrag u domovinu. 1909. godine preuzima službu tajnika Zemaljske vlade u Odjelu za bogoštovlje. Osim politikom i književnošću, Harambašić se bavio i jezikom⁶⁶. Zajedno sa suradnicima je 1888. godine napisao *Hrvatski pučki pismovnik za sve potrebe građanskoga života*. Okušao se i u prevođenju velikih europskih književnika kao

⁶⁵ Harambašić, August. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 14.5.2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/harambasic-august>

⁶⁶ HARAMBAŠIĆ, August. Hrvatski biografski leksikon (1983–2024), mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2024. Pristupljeno 14.5.2024. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/harambasic-august>

što su Sofoklo, Shakespeare, Goethe, Gogolj, Puškin, Tolstoj i mnogi drugi. Prevodio je i djela s bugarskog, češkog, poljskog, ruskog, francuskog, talijanskog i njemačkog jezika. Najznačajniji su mu prijevodi protutorskih pjesama H. Boteva i drugih pjesnika (*Bugarske pjesme*, 1886) i *Pjesničke pripovijesti* T. Ševčenka (1887). Osim poezije pisao je i šale i satire koje su objavljivane u humorističkim časopisima. Te šale nisu imale većih književnih pretenzija već su pretežno pisane za potrebe pravaškog satiričkog tiska. Novina u njegovim šalama bila je ta što se njihova kvaliteta održavala u ostvarivanju humora jezikom a ne temom. Harambašić se iskušao i u pisanju zbirki priča i pjesama za djecu (*Mali raj, Smilje i kovilje, Zlatna knjiga za djecu*). Osim toga pisao je i libreta koja je uglazbio Ivan pl. Zajc (*Zlatka, te Kraljev hir i Armida*, oba sa S. Miletićem)⁶⁷. August Harambašić umro je 16. srpnja 1911. godine u duševnoj bolnici u Zagrebu.

8.2. Pjesništvo

Čitajući Harambašićeve stihove, ne možemo se oteti dojmu da je on život više osjećao nego promišljao, više se prepuštao trenutnim emocijama negoli razmišljanju. Gotovo svaki njegov stih odraz je njegova trenutnog emocionalnog stanja: jedan trenutak je nekontrolirano, euforično, dok je drugi depresivan, pritajen i uvučen u svoju bol. Sam je za sebe u pismu Dobroslavu Brliću napisao: „Ne trebam ti spominjati svoju prošlost. Osim nekoliko svijetlih momenata, ona je sva gluha i crna tama... U mene je nekako djevojačko, preveć ćutljivo srce, koje sve boli i koje odmah klone“.⁶⁸ Sve te Harambašićeve frustriranosti, traume, te uopće njegova hipersenzibilnost posljedica su njegova

⁶⁷ HARAMBAŠIĆ, August. Hrvatski biografski leksikon (1983–2024), mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2024. Pristupljeno 14.5.2024. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/harambasic-august>

⁶⁸ Harambašić A. (2005) Izabrana djela u Stoljeća hrvatske književnosti. Zagreb: Matica hrvatska, str 19.

života koji je bio obilježen tužnim trenucima: u šestoj godini mu umire majka, a sa nepunih petnaest godina ostaje i bez oca. Osim toga, njegov je život bio obilježen i nesretnim ljubavima, sukobima i nesporazumima s ljudima oko njega, zatvorom i drugim događajima. Svi ti događaji imali su veliki utjecaj na Harambašićevu poeziju, koja je, na neki način, njegova autobiografija. Od svih tih dogodovština u njegovu životu, izdvajaju se dva su važna susreta koja su najviše obilježila i utjecala ne samo na Harambašićev život, već i na njegovo stvaralaštvo. Prvi je susret vezan uz doživljaj adolescentske zaljubljenosti u djevojčicu Tugomilu koju je učio u crkvi jednog predvečerja i više nikad je nije vidio. Bez obzira na to što se više nije susreo s njom, Tugomila je u Harambašićevom životu ostavila dubok trag. Drugi događaj koji je imao velik utjecaj na pjesnikov život bio je susret s Antom Starčevićem⁶⁹.

Sam Harambašić navodi da je poeziju počeo pisati pod dojmom snažnog emocionalnog stresa koji je doživio nakon Tugomiline nenadane smrti. U pismu koje je poslao Dobroslavu Braliću, Tugomilinu bratu, piše: „Ti znaš, kako je nikla i kakova je bila moja ljubav za pokojnu Tugomilu: ljubav djetinjska, nevina, poetična“, a njezinoj sestri Ljubici priznaje da je „ljubav za Tugomilu bila krasna djetinjasta poezija, koje nikad ne će zaboraviti“⁷⁰. Tako je nastala zbirka *Tugomilke*, koja je objavljena 1887. godine, iako su neke, tj. najveći dio, nastao mnogo prije. Sam je Harambašić jasno izrekao kako je Tugomilina smrt predstavljala osnovno izvorište njegovog poetskog izričaja: „*Istom kad ju Bog pozvao, / Ja sam dušom razjadjenom/ Ove pjesme propjevao/ I proplakao s majkom njenom.*“⁷¹. U uvodnom je djelu zbirke Harambašić napomenuo: „*Već je evo deset ljeta/ Što su ove pjesme male/ Tumačec mi čuvstva sveta/ Same sobom nicat stale.*“ A u još jednoj vlastitoj zbirci, *Nevenke*, rekao je : „*Odkad*

⁶⁹ Harambašić A. (2005) Izabrana djela u Stoljeća hrvatske književnosti. Zagreb: Matica hrvatska, str. 20

⁷⁰ Isto, str. 23-24

⁷¹ Isto, str. 24

samo za te moje srce bije/ Puna mi je duša / Sladke poezije.“⁷² Možemo vidjeti da je onaj jedini susret s Tugomilom ostavio dubok trag u njegovom životu, ostavši prvotnom i temeljnom inspiracijom njegove poezije. Zanimljivo je, da je nakon sukoba i razilaženja s izdavačem Grünhutom, Harambašić tu zbirku stihova izdao pod pseudonimom Tugomil. Pjesnik je svoju spiritualiziranu ljubav prema Tugomili uobličio u stihove uglavnom u razdoblju od 1880. do 1884. godine, objavljujući ih u almanahu „Hrvatska“ (1881), te „Hrvatskoj vili“ i „Viencu“. Pjesme iz ove zbirke bile su rezultat iskrenih pjesnikovih osjećaja. Nastajale su postupno i iz njegove stvarne unutarnje potrebe da izrazi svoje emocionalne potrebe pri samoj pomisli na nesuđenu, zamišljenu ljubav. Recimo, stihove u pjesmi *Kletva*, možemo doživjeti kao iskren i izravan izraz pjesnikova duševnog stanja kojeg je prenio u poetsku riječ i to bez ikakve lažne patetike ili banalnih usporedbi („*O ponoći u samoći, / Kad se zvijezda nebom trune, / Padajuć u krilo noći, / Mojom dušom očaj mune; / moje srce gorko kune, ...*“)⁷³. Ili u pjesmi *Moje pjesme* koja je pisana pojednostavljenim stihovima ogoljenim od bilo kakve atribucije, opisuje svoje uzdahe, svoju bol pretočene u nisku ritmički usklađenih šesteraca i osmeraca, mi te stihove doživljavamo kao najiskreniju ispovijed senzibiliziranog pjesnika („*Moje pjesme tuga prati, / poč im bi iz raja, / Umrla im divna mati, / Pa sad otac zdvaja. / Moje pjesme, djeca moja, / Sirotčad su jadna, / Ko pred zimu čislo hvoja, / Plien vihora hladna.*“)⁷⁴.

Zbirka ljubavnih pjesama *Ružmarinke* izdana je 1882. godine, a posvećena je drugoj Harambašićevoj ljubavnoj epizodi: susretu s Enrikom Jelušić. Enrika (Rika) Jelušić bila je krojačica sa susačkog Trsata, koju je upoznao za vrijeme boravka na Sušaku. No, taj susret je bio kratkotrajan i ostavio je Harambašića vrlo razočaranim. U pismu prijatelju Vatroslavu Brliću se požalio da je

⁷² Isto, str. 24

⁷³ Harambašić A. (2005) Izabrana djela u Stoljeća hrvatske književnosti. Zagreb: Matica hrvatska, str 25-26

⁷⁴ Isto, str. 26

„umišljena ljubav za namigušu Riku bila – puka glupost, koja mi je samo nemalo Razočarala moje mladenačke ideale“.⁷⁵ U ovoj zbirci je očigledno da susret s Enrikom nije prouzročio neke snažnije emocionalne osjećaje u Harambašiću. Njihov se susret zapravo dogodio u isto vrijeme kada se Harambašić angažira u Stranci prava i sav je obuzet osobom Ante Starčevića : „*Ja sam, draga, dobar Hrvat, / Bistra vida, uma zdrava; / Ja sam, draga, dušom tielom / Privrženik stranke prava*“, izjavljuje pjesnik.⁷⁶ Većina pjesma u zbirci djeluje nedoživljeno, mogli bismo reći i banalno: Harambašić kao da piše stihove koji su više spomenarski zapisi negoli odjek stvarnog ljubavnog doživljaja, što se može vidjeti u sthovima pjesme „*Za sve moje želje*“ („*Za sve moje želje, / I za nade sve, / Dvie su samo rieči:/ Da ili ne! ... Razbij il ostvari/ Sve te sladke sne/ Pa mi reci, janje, / Da ili ne!*“)⁷⁷. Zapravo, u ovoj zbirci više je domoljubnih nego ljubavnih stihova: gotovo svaki svoj ljubavni „uzdah“ Harambašić sjedinjuje s domoljubnim motivima, što je vidljivo, primjerice u pjesmi „*Kad mi ljubo, rodiš sina*“: „*Kad mi, ljubo, rodiš sina, /Krasno ću mu ime dati, / A naš divni starac Ante/ On će njemu kumovati./.../Hrvoj, to je krasno ime, /A to ime znači mnogo:/ Nek se hrve za slobodu, / Dok god bude disat mogo!*“)⁷⁸. Da su *Ružmarinke* poezija „sitnih ljubavnih pjesmica sa stranačko-patriotskim izljevima“ i bez većih poetskih pretenzija potvrđuje Harambašićev postupak kod objavljivanja četvrtog izdanja zbirke – on je posvetu Riki iz prvog izdanja pretvorio u posvetu „Njoj“, a na kraju je dodao i epilog koji zapravo govori sve: „*Nisam znao ni što radim,/ Kad sam pjevao pjesme ove,/ Kad sam snivo razkoš neku, /Što ljubavju svijet ju zove; / S tog si moram sam oprostiti,/ Što sam snovo glupe snove,/ Što sam raj na zemlji mašto, / Što sam pjevao*

⁷⁵ Isto, str 25

⁷⁶ Isto, str. 27

⁷⁷ Harambašić A. (2005) Izabrana djela u Stoljeća hrvatske književnosti. Zagreb: Matica hrvatska, str. 27

⁷⁸ Isto, str. 27-28

pjesme ove. / Al ja sad ne tužim/ Rad te sudbe „jadikove“,/ Nego samo jedno mislim/ Čitajući pjesme ove:/ Što si išo pred...../ bacat sjajne alemove?!“.⁷⁹

Pod očitim utjecajem Preradovića i Šenoe, ali i Radića i Zmaja, čije stihove vrlo vješto ponekad ugrađuje i u vlastite stihove, Harambašić se ne upušta u eksperimentiranje ni jezikom, ni stilskom postupcima, već ostaje dosljedan poetici spomenutih pjesnika s narodnom lirskom pjesmom kao glavnim ishodištem. Harambašić zapravo ne unosi nikakve znatnije novosti u hrvatsko pjesništvo svog doba, ali se ipak u svojim ponajboljim stihovima uspijeva oteti stereotipima i izražajnoj konvencionalnosti: ponesen neposrednošću i intenzitetom svojih osjećanja stvara stihove na razini vrhunskih hrvatskih pjesnika, svojih prethodnika, počevši od Vraza i Preradovića pa sve do Augusta Šenoe i Jorgovanića, posebice kada govorimo o ljubavnoj poeziji.⁸⁰

Iako su *Ružmarinke*, prva njegova objavljena zbirka pjesama, bile posvećene ženi, a u rukopisu je čekala na objavljivanje i druga zbirka ljubavnih pjesama *Tugomilke* – Harambašić je u hrvatsku literaturu ušao kao pjesnik rodoljubnih pjesama. S hrvatskim čitateljstvom upoznao ga je August Šenoa, objavivši mu pjesmu-glosu *Domovini* u „*Viencu*“ 1879. godine. Harambašić od te 1879. godine objavljuje, uglavnom u almanahu „Hrvatska“, „Slobodi“ te u „Hrvatskoj vili“, svoje domoljubne stihove, koje će 1883. godine spojiti i objaviti ih sve zajedno u zbirci *Slobodarke* koju je posvetio Anti Starčeviću. Već su spomenute *Ružmarinke* pokazale pjesnikovu naklonost da ljubavne zanose prema voljenoj ženi neprestano objedinjuje s istovjetnom pa čak i naglašenijom ljubavi prema domovini. Od trenutka kada se Harambašić upoznao s idejama Stanke prava, a posebice s Antom Starčevićem, on od samog početka svoga književnog stvaralaštva zagovara potrebu da književnost mora biti podređena

⁷⁹ Isto, str. 28

⁸⁰ Harambašić A. (2005) Izabrana djela u Stoljeća hrvatske književnosti. Zagreb: Matica hrvatska, str. 26-27

nacionalnoj ideju: u ovom slučaju – pravaškoj. U pjesmi *Hrvatskoj* Harambašić već u prvih nekoliko stihova oslikava svoja shvaćanja položaja vlastite domovine. Ova pjesma je zapravo alegorijski prikaz Hrvatske u sužanjstvu u kojoj Harambašić iznosi vlastiti emocionalni odnos prema činjenici njezine političke porobljenosti: „*Sa tebe su stgrli kraljevsko odielo, / Izranili tvoje božanstveno tielo, / Robinja si tužna, mučenica prava; Izdajom i zlobom svezali ti ruke, / Stvorili te žrtvom sebičnosti puke, / Al te moje srce ipak obožava.*“⁸¹. Ta pjesma dobro oslikava poetsku motiviku ove zbirke, kao i uopće svu njegovu domoljubnu poeziju, a to se može svesti na tri ključne riječi: Hrvatska – sloboda – narod. Te tri odrednice Harambašićeva shvaćanja i doživljaja ljubavi prema domovini vidljive su u svim njegovim pjesmama na tu temu. Zanimljivo je da Harambašić više nego ijedan drugi pjesnik otvoreno zastupa ideju samostalne Hrvatske i šalje narodu pozive u boj kao na primjer u pjesmi „*Narod*“: „*Oh, ustaj rode! Ta još mrtav nisi, / zar okova Te još ne dira jeka? / Zahrdjala Te eno sablja čeka, Odavno ona već bez posla visi!*“⁸². Pišući domoljubne stihove Harambašić se stalno nalazio na raskoraku sa stvarnim inspiracijskim trenutkom iskrenog, produbljenog doživljaja porobljene Hrvatske i zaslužjenog naroda, i zahtjeva zadaće kao pravaša da mora pisati domoljubne stihove, jer mu tako nalaže patriotizam: „*Mi pjevamo o cvieću. Dok nam narod teško sdvaja; mi se zalietamo nebu pod oblake, da tamo slušamo rajске harmonije, dok se ovom zemljom čuje samo plač i jaukanje.*“⁸³. Možemo reći da je Harambašić bio razapet između poziva istinskog pjesnika s jedne, i prigodničara- stihotvorca, „programskog“ pjesnika s druge strane, što je rezultiralo velikom neujednačenošću njegovih domoljubnih pjesama. Na primjer stihovi pjesme „*Prije boja*“ zvuče patetično i deklarativno, dok njegova prigodnica Anti

⁸¹ Isto, str. 29-30

⁸² Harambašić A. (2005) Izabrana djela u Stoljeća hrvatske književnosti. Zagreb: Matica hrvatska, str. 30

⁸³ Isto, str. 30-31

Starčeviću zvuči gotovo spomenarski⁸⁴. Sasvim drugačije će zvučati njegovi stihovi koji su nastali kao plod njegova dubljeg unutarnjeg doživljaja. U tim će stihovima do izražaja doći ne samo pjesnikova izvanredna lakoća kojom gradi svoju liriku, ne samo jasnoća i jednostavnost njegovih misli, već njegova osobnost koja je poetski uspješno izražena i njegove izvorne emocije.

Harambašić se upravo tim pjesmama uspio približiti snazi izraza koja je krasila Silvija Strahimira Kranjčevića. Iako je lakoća kojom je stvarao ponekad urodila i brzopletošću u stvaranju stihova, pa je površnost nadvladala pravu umjetnost, Harambašić je, zahvaljujući njegovoj jednostavnosti izraza koji je usvajao povodeći se za narodnom lirskom pjesmom, kao i zvučnošću svojih stihova, uspio osigurati širok krug čitatelja. Svojim ponajboljim ljubavnim, ali i domoljubnim stihovima, on je literarno zasjenio sve svoje suvremenike- izuzev Kranjčevića.⁸⁵

9. Silvije Strahimir Kranjčević

9.1. Životopis

Silvije Strahimir Kranjčević rođen je 17. veljače 1865. godine u Senju. Pohađao je senjsku klasičnu gimnaziju, ali mu zbog buntovna vladanja nije dopušteno polaganje mature u toj školi. 1883. godine počinje pohađati senjsku bogosloviju, odakle je zagovorom tadašnjeg senjskog biskupa Jurja Posilovića otišao u Rim studirati teologiju na rimskom Collegium Germanico-Hungaricum.

⁸⁴ Isto, str. 31

⁸⁵ Isto, str. 33

Studij teologije napustio je u svibnju 1884. godine⁸⁶. U Zavodu sv. Jeronima izlazi pred biskupa J.J.Strossmayera s molbom za pomoć. Dobivši od Strossmayera preporuku za dr. Franju Račkog, Kranjčević se vraća u Hrvatsku. Preko Zadra odlazi u Zagreb, gdje piše molbu Zemaljskoj vladi, da mu dopusti polagati maturu u senjskoj gimnaziji. Ali molba mu je bila, na prijedlog ravnatelja gimnazije, odbijena. U Zagrebu se kreće u društvu mladih književnika iz pravaškog kruga oko Augusta Harambašića. Tri mjeseca proveo je u Vrhovinama, kod tetke Amalije Lončarević, gdje je napisao veći broj pjesma i uredio svoje već napisane i djelomice objelodanjene stihove. Od veljače do svibnja 1885. godine ponovno boravi u Zagrebu, pohađajući, uz potporu J.J.Strossmayera, praktični tečaj u preparandiji za zvanje učitelja⁸⁷. 1886. godine potaje učiteljem građanskih škola za hrvatski i njemački jezik te povijest i zemljopis. Kako nije mogao dobiti učiteljsko mjesto u Senju, te iste, 1886. godine, odlazi u Bosnu, gdje radi u školama u Mostaru, Livnu, Bijeljini i Sarajevu. U Sarajevu je 1894. godine postaje urednikom časopisa „Nada“ koji je pokrenuo K. Hörmann. Kranjčević je u devet godina, koliko je izlazila „Nada“ (1895-1903), stvorio najutjecajniji južnoslavenski književni časopis⁸⁸. U tom časopisu je Kranjčević objavio većinu svojih književno kritičkih napisa. U uređivanju časopisa, zastupao je načelo slobode umjetničkog stvaranja, kojim su se predstavili začetnici hrvatske književne moderne. Primjenjujući stroge estetske kriterije, Kranjčević je okupio glavne predstavnike tadašnjih »mladih« (M. Begović, D. Domjanić, V. Nazor i ostali) te književnike prethodnih naraštaja (B. Budisavljević, K. Š. Gjalski, V. Novak, I. Trnski i ostali)⁸⁹. Nakon što se

⁸⁶ KRANJČEVIĆ, Silvije Strahimir. Hrvatski biografski leksikon (1983–2024), mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2024. Pristupljeno 20.6.2024. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/kranjcevic-silvije-strahimir>

⁸⁷ isto

⁸⁸ Isto

⁸⁹ Isto

„Nada“ ugasila, Kranjčević je imenovan profesorom i ravnateljem Trgovačke škole. Silvije Strahimir Kranjčević umro je 29. listopada 1908. godine

9.2. Pjesništvo

Kada je 1883. godine Kranjčević u „Hrvatskoj vili“ objavio svoju prvu pjesmu *Zavjet*, iza njegova suvremenika, Augusta Harambašića bile su već dvije zbirke pjesama. Kranjčević je svoje prve poetske uzore pronašao u već spomenutom Harambašiću i u neizbježnom Šenoi. Trenutak pojave Kranjčevića kao pjesnika, kako navodi Šicel nije bio baš naročito pogodan za procvat poezije. Bilo je to razdoblje u kojem je dominirao roman u kojem su se naši književnici najbolje mogli uključiti u rješavanje postojećih problema⁹⁰. Nadalje, naše tradicionalno poetsko stvaralaštvo, koje se vrtjelo u krug s ponavljanjem deklarativnog rodoljublja i dekorativnih ljubavnih stihova, nije bilo u stanju motivirati nadolazeću generaciju pjesnika na potragu za novim mogućnostima poetskog izraza.

1895. godine Kranjčević je izdao svoju prvu zbirku pjesama *Bugarkinje*. Zbirka je sadržavala pedesetak pjesama i bila je posvećena Kranjčevićevu idolu Augustu Šenoi. Kranjčević je već u ovoj zbirci, sve one domoljubne, intimne, socijalne, općeljudske motive koje će razviti u svoje dvije najzrelije zbirke: *Izabrane pjesme* (1898) i *Trzaji* (1904), ne samo naznačiti, već i neke od njih formalno dotjerati (pritom se misli na domoljubnu poeziju) i uzdići ih na višu estetsku razinu od one na kojoj je funkcionirala tradicionalna poezija⁹¹. Prva pjesma ove zbirke je pjesma *Hrvatskoj*. U toj su pjesmi sadržani bitni elementi Kranjčevićeva lirskog

⁹⁰ Šicel, M. (2005) Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća. KJ. 2: Realizam. Zagreb: Naklada Lijevak, str. 213

⁹¹ Isto str. 214

programa. Iako u personifikaciji zemlje u liku majke nasljeđuje P. Štoosa i Harambašića, njegov je doživljaj drukčiji: i njegova je Hrvatska izmučena („*Suzna su joj lica, o ruku joj visi / Sa krvavog gvožđa zardjalo znoja*“), ali je pristup složeniji: dok Štoos ne vidi izlaz, a Harambašić je želi osloboditi, Kranjčević tu temu podiže u, kako navodi Šicel, u astralne prostore. On će povezati domoljublje s pitanjem slobode čovječanstva uopće. Kranjčevićev doživljaj i shvaćanje domovine nije geografski pojam kao Gundulićeva Dubrava ili idilični Mihanovićev pejzaž. On je u svoj pojam domovine ugradio živo biće, poistovjećujući čovjeka i njegov dom s cjelinom. U tome leži bitna razlika između njegove domoljubne poezije i one tradicionalne. On ne definira i ne opisuje domovinu, već je osjeća i nosi u sebi, kako će izreći u pjesmi *Moj dom* („*Ja domovinu imam; tek u srcu je nosim*“)⁹². Kranjčevićeva je domoljuba poezija sagrađena na spoznaji stalnih sukoba između tlačanih i tlačitelja. Upravo je to bio povod pjesnikovu, kako ističe Šicel, titanskom upinjanju da se aktivno, stihom, uključi u borbu za obranu čovjekova dostojanstva i slobode. U *Bugarkinjama* to još nije toliko izražena kao u kasnijim zbirkama. Ali, upravo u vrijeme nastajanja te zbirke nastala je i pjesma *In tyranos*. Ta je pjesma nagovještaj pjesnikova poetskog programa: direktno prokazivanje i osuda svega što se može uzeti kao pojam tiranstva, koje u svojoj srži sadrži sputavanje i narušavanje ljudske slobode. Najava je to poeta-vatesa, pjesnika-proroka, kakvim će se Kranjčević predstaviti i na sebe preuzeti ulogu spasitelja. Kranjčevićevi domoljubni motivi ne proizlaze iz kolektivne euforije i zanosa deklarativnog iskazivanja svijesti, već od osobne, unutarnje drame. U njegovom se doživljaju domoljubne poezije povezuju tri bitne odrednice: domovina – narod- pjesnik. U pjesnikovoj viziji domovina je živa, dinamična, za razliku od njegovih prethodnika gdje je bila

⁹² Šicel, M. (2005) *Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća*. KJ. 2: *Realizam*. Zagreb: Naklada Lijevak, str. 215

apstraktni pojam i geografski određena. Kranjčević će rješenje problema tražiti u radu, kao jedinom načinu prevladavanja životnih problema, što je vidljivo u pjesmi *Radniku* („*Amo ruku, bijedniče podaj sada, / Amo ruku, žuljeve da ti mučne/ Moja usna drhtava pri tom vidu/ Poljubi srčno!*“).⁹³

Druga zbirka pjesama koju je Kranjčević izdao je *Izabrane pjesme*. Između izdavanja te i prve zbirke prošlo je trinaest godina. U drugoj je zbirci Kranjčević sabrao šezdesetak pjesama nastalih najvećim dijelom u vremenu između pojave prve i druge zbirke. Prva pjesma ove zbirke je *Vili pjesme*. Ovom pjesmom Kranjčević je naglasio kakvo značenje poezija ima za njega: „*Bez tebe sam mrzak sebe/; A u uza te svemir grlim, / I kad dignem oči tebi, / Ko pocvijeću trnjem hrlim*“.⁹⁴ Kranjčević smatra da je njegova sudbina bila da postane pjesnikom, pa si namjenjuje bitnu zadaću, a to je da postane poetom-borcem za pravdu.⁹⁵ Kranjčević je već u *Bugarkinjama* najavio svoj plan da se bori za one koji su potlačeni i nemoćni, ali u ovoj zbirci uzima stvar u svoje ruke i postaje glavnim akterom u toj borbi. Više nije bilo dovoljno deklarirati se pjesnikom-prorokom, već je bilo nužno pronaći konkretna rješenja na egzistencijalne probleme u promišljanju čovjekova života.⁹⁶ Kako bi se pristupilo ovoj problematici bilo je potrebno iznaći novi jezični, metaforični poetski vokabular. Tim novim jezikom ušlo bi se u svemirsku orbitu, u temeljno pjesnikovo polazište⁹⁷. Kako bi se to ostvarilo, Kranjčević je smatrao da je najprirodnije poslužiti se biblijskom riznicom tema u kojoj će pronalaziti motive za izravno sugovorništvo između Boga i čovjeka.⁹⁸ Jedna od ključnih pjesmama na Kranjčevićevu putu bila je pjesma

⁹³ Šicel, M. (2005) Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća. Knj. 2: Realizam. Zagreb: Naklada Lijevak, str. 218

⁹⁴ Isto, str. 220

⁹⁵ Isto, str. 220

⁹⁶ Isto, str. 221

⁹⁷ Isto, str 221

⁹⁸ Isto, str. 221

Mojsije. Ideja Mojsija poslužila je pjesniku da na poetski način izrazi svoja razmišljanja: s jedne strane stoji vođa, prorok kojemu je dana neprocjenjiva odgovornost u spašavanju čovječanstva, a s druge strane je neka bezimena svjetina koja ne razumije velike ideje. Sukob između te dvije pojava je neizbježan, a učinak napora vođe da izvede taj narod „iz ropstva zlopatna“ - poražavajući. Mojsije, u ovom slučaju pjesnik, u direktnom obraćanju Jehovi, traži da ga se sasluša i podrži u izbavljanju naroda iz ropstva („*I od onda smo svi mi smrtnici/ Komadić tvoga bića velebnog, / Pa sve što jesmo – sitni, maleni, / Al tvog smo ipak bića čestica!*“).⁹⁹ Nadalje, ideal skladnog čovječanstva Kranjčević je pronašao u još jednom biblijskom liku, Isusu Kristu. On je smatrao da će Krist, kao bogo-čovjek, uspjeti pomiriti i ujediniti čovjekovu ograničenost i bezgranično božanstvo. Dijalog između čovjeka i Boga, kako navodi Šicel, pretvara se u idealno jedinstvo koje je utjelovljeno u liku očovječenog Krista¹⁰⁰. Kranjčevićev Krist koji je se žrtvovao za čovjeka u sebi nema ništa natprirodno. On je, najjednostavnije, običan čovjek koji trpi, kome je „krv tekla mnoga“ i „kome je srce stalo“¹⁰¹. Kranjčević je Krista očovječio kako bi ga prikazao kao borca protiv svih nepravdi. Miroslav Šicel navodi kako se smisao Kranjčevićeve poezije može doživjeti na dva načina. Jedan je u njegovu doživljaju i shvaćanju pjesničkog poziva (ranije spomenuti poeta-vates), a drugi je u pjesnikovim otporima i buntu prema svim preprekama koje sprječavaju čovjekovu slobodu¹⁰². Provedši najveći dio svog života u Bosni, Kranjčević je svoju borbu za pravdu ostvarivao i u satiričkoj poeziji (*Gospodskom Kastoru, Malenim velikanom*). Smatrajući da mu je zadaća kao pjesnika žrtvovanje za svoj

⁹⁹ Šicel, M. (2005) Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća. Knj. 2: Realizam. Zagreb: Naklada Lijevak, str. 222

¹⁰⁰ Isto, str. 22

¹⁰¹ Isto, str. 222

¹⁰² Isto, str. 223

narod i čovjeka, Kranjčević u svojoj poeziji rješava i problem svog osobnog odnosa prema životnoj svrsi, a samim time i prema religiji i filozofiji. Upravo *Izabrane pjesme* pokazuju ne samo pjesnikov sukob sa samim sobom, već i sa stvarnošću koja ga okružuje. Baš su iz tog sukoba nastale pjesnikova najbolja poetska ostvarenja¹⁰³.

U posljednjoj fazi Kranjčevićevog stvaralaštva (riječ je o zbirci *Trzaji*, koja je objavljena 1902. godine i zbirci *Pjesme*, objavljene 1908. godine), možemo primijetiti da pjesnik polako odustaje u svojoj nadljudskoj borbi, da se u njemu počinju javljati sumnje i da njegova poezija sve više počinje biti pesimističkom. Jedna od takvih pjesama je *Ah, sve je sanja pusta* („Sve, sve je sanja pusta, / Sve umišljeni raj, / Gdje suza suzu guši, / A uzdah uzdisaj...”).¹⁰⁴ U toj posljednjoj fazi nastalo je i nekoliko izvanrednih intimnih, ljubavnih pjesama (*Ženi*, *U zanosu*, *U želji ljubavi*). U Kranjčeviću je, kako ističe Šicel, prevladao izrazito intelektualan, misaoni pjesnik. Još ističe kako taj pesimizam koji je prisutan u njegovim zadnjim djelima nije rezultat filozofskih stavova, već posljedica njegova osobnog tragičnog doživljaja svijeta i čovjeka¹⁰⁵. U svojem poetskom stvaralaštvu, Kranjčević je otpjevao čovjeka koji je bio neomeđen vremenom i prostorom, a njegove pjesničke vizije i izraz uopće proizašli su iz religioznog odgoja. Kao pjesnik svojeg naroda i borac za čovjekovu slobodu, poeziju je shvatio kao akciju i kao nešto što mu je sam Bog zadao, kao što možemo iščitati u pjesmi *Žena* („Meni Bog je pjevat reko, / I ja vršim božju volju – I ja jedem srce svoje!“)¹⁰⁶. Posljedica svega toga bila je stilska patetičnost koja krase njegovu poetsku riječ.

¹⁰³ Šicel, M. (2005) Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća. Knj. 2: Realizam. Zagreb: Naklada Ljevak, str. 224

¹⁰⁴ Isto, str. 224

¹⁰⁵ Isto, str. 225

¹⁰⁶ Isto, str. 225

Naslijedivši i usavršivši pjesnički jezik Petra Preradovića i Augusta Šenoa, Kranjčević stvara izraz koji je ujedno i vrhunac prethodnog i početak budućega. Kranjčević je svojom poetskom vizionarnošću i snagom pjesničkog iskazivanja hrvatsku poeziju približio onoj poeziji suvremene europske književnosti

10. Zaključak

Na kraju ovog završnog rada možemo zaključiti kako je za vrijeme trajanja romantizma u hrvatskoj književnosti lirika imala veliku ulogu, dok je u razdoblju realizma imala manju. Razdoblje romantizma u hrvatskoj književnosti poznato je po buđenju nacionalne svijesti pa su pjesnici upravo pjesmama mogli najbolje prodrijeti do svojih sugrađana te ih pozvati u borbu za svoju domovinu. Stoga ne čudi da su se u ovom razdoblju najviše pisale domoljubne pjesme i to ponajprije budnice i davorije. No to ne znači da pjesnici u ovom razdoblju nisu pisali ljubavne pjesme. Na početku je ljubavno pjesništvo bilo u sjeni domoljubnog pjesništva, što je bilo i razumljivo s obzirom na situaciju. Prvi pjesnik koji se okušao u pisanju ljubavne lirike bio je Ljudevit Vukotinović. Nakon njega sve više i više pjesnika piše ljubavne pjesme. No, za razliku od ljubavne lirike europskih romantičara, hrvatska je još uvijek bila prožeta domoljubljem. Kao jedni od najznačajnijih pjesnika hrvatskog romantizma smatraju se Stanko Vraz i Petar Preradović. Vraz, iako rodom Slovenac, odlučio se živjeti i graditi svoju reputaciju u Hrvatskoj, jer u Sloveniji zbog prevelike konkurencije nije mogao doći do izražaja. Najveći ugled stvorio je svojom zbirkom ljubavnih pjesama *Dulabije*, koja je prva knjiga hrvatskog književnog ilirizma koja sadrži isključivo ljubavne pjesme. Drugi pjesnik kojeg sam istaknula u ovom radu je Petar Preradović. On je, kao i Vraz, svojim pjesničkim stvaralaštvom, zaslužio titulu jednog od najistaknutijih pjesnika onog doba.

Njegova lirika nije ni izrazito domoljubna ni izrazito ljubavna, već su te dvije lirike međusobno isprepletene. Iako su domoljubni motivi i dalje prisutni kod obojice pjesnike, možemo reći da su zasigurno za sobom ostavili čvrstu podlogu za nadolazeće generacije pjesnika. Jedan od tih pjesnika je August Harambašić. Harambašićeva poezija slikovit je odraz njegova emocionalnog stanja i razmišljanja. U jednoj zbirci iznosi svoje iskrene osjećaje (*Tugomilke*), dok stihovi u drugoj zbirci (*Ružmarinke*) podsjećaju na spomenarske zapise. Ni njegova poezija nije se odmakla od domoljubnog utjecaja. Drugi od tih pjesnika je Silvije Stanimir Kranjčević. Naslijedivši i usavršivši pjesnički jezik Petra Preradovića i Augusta Šenoje, Kranjčević stvara izraz koji je ujedno i vrhunac prethodnog i početak budućega. Kranjčević je svojom poetskom vizionarnošću i snagom pjesničkog iskazivanja hrvatsku poeziju približio onoj poeziji suvremene europske književnosti. Na kraju možemo zaključiti da su sva četvorica pjesnika napravila veliki odmak od svojih prethodnika i svojim stvaranjem utrla put novoj generaciji hrvatskog pjesništva, ali i put prema stvaranju moderne hrvatske književnosti.

11. Literatura

Knjige:

1. Barac, A. (1954) *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije*. Knj. 1: *Književnost ilirizma*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti
2. Bobinac, M. (2012) *Uvod u romantizam*. Zagreb: Leykam International, d.o.o.
3. Flaker, A. (1986) *Stilske formacije*. Zagreb: SNL
4. Harambašić A. (2005) *Izabrana djela u Stoljeća hrvatske književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska
5. Jelčić D. (1994) *Tri predavanja o hrvatskom pjesništvu*. Zagreb: Školske novine
6. Jelčić, D. (2002) *Hrvatski književni romantizam*. Zagreb: Školska knjiga
7. Solar, M. (2003) *Povijest svjetske književnosti*. Zagreb: Golden Marketing
8. Šicel, M. (1997) *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga
9. Šicel, M.(2004) *Povijest Hrvatske književnosti XIX. stoljeća*. Knj. 1: *Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoa (1750-1881)*.Zagreb: Naklada Lijevak
- 10.Šicel, M.(2004) *Povijest Hrvatske književnosti XIX. stoljeća*. Knj. 2: *Realizam*. Zagreb: Naklada Lijevak

Internetski izvori:

Preuzeto: 14.5 – 13.6. 2024.

1. Harambašić, August. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013-2024
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/harambasic-august>
2. HARAMBAŠIĆ, August. Hrvatski biografski leksikon (1983–2024), mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2024. Pristupljeno 14.5.2024. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/harambasic-august>
3. KRANJČEVIĆ, Silvije Strahimir. Hrvatski biografski leksikon (1983–2024), mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2024. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/kranjcevic-silvije-strahimir>
4. Preradović, P. *Izabrane pjesme*
URL: https://ag2019-2020.e-ucenje.unipu.hr/pluginfile.php/66260/mod_resource/content/0/preradovic_izabranepjesme.pdf
5. Vraz, S. *Dulabije: Izabrane pjesme*
URL: https://ag2019-2020.e-ucenje.unipu.hr/pluginfile.php/66261/mod_resource/content/0/vraz_poezija.pdf

12. Sažetak

U ovom se radu obrađivala tema o hrvatskom pjesništvu u razdoblju književnog romantizma i realizma. Stanko Vraz i Petar Preradović nedvojbeno su najbolji pjesnici koji su djelovali u razdoblju hrvatske književnosti koje je poznato kao romantizam. Osim te dvojice velikana, bilo je riječi i o Augustu Harambašiću i Silviju Strahimiru Kranjčeviću, dvojici pjesnika koji su svoje stihove stvarali za vrijeme književnog realizma. Na prvih nekoliko stranica objasniti ću svako od dva razdoblja u kojima su djelovali ovi pjesnici. Zatim ću za svakog od pjesnika napisati kratak životopis i nakon toga ću se osvrnuti na njihovo pjesničko stvaralaštvo, što je i srž ovog završnog rada.

Ključne riječi: romantizam, realizam, pjesništvo, Stanko Vraz, Petar Preradović, August Harambašić, Silvije Strahimir Kranjčević

13. Naslov i ključne riječi na engleskom jeziku

Title: Poetry of Croatian romanticism and realism

Key words: romanticism, realism, poetry, Stanko Vraz, Petar Preradović, August Harambašić, Silvije Strahimir Kranjčević